

pri c. kr. davkarijah morali pomnožiti, cenitev poslopij in drugih zavarovanih reči bila bi draga in še več takih pomislikov. A vsega tega ni se bati. Treba je reč le praktično pričeti, praktično izvršiti in slednjič praktično urejeno tudi praktično upravljati in voditi, pa bode vse dobro na korist države cele, v prid posameznih dežel, posameznih okrajev, posameznih občin, posameznih vasi in posameznih posestnikov — zavarovancev.

Res je, da vsaka nova naprava — oziroma družba, bodi si uže koristna ali pa škodljiva, stane več ali manj novcev, posebno če je v privatnih rokah. Pa — tukaj je vse kaj družega; okoliščine so popolno ugodne; le nekoliko vneme in požrtvovalnosti za splošni blagor državljani je treba, pa se bode prekornostna naprava osnovala in v življenje spravila. Novih „Wertbheimeric“ ne bilo bi potreba napravljati in kupovati, ker ima uže tako slednja davkarija najmanj po dve, v katerih bi gotovo poleg davčnega denarja tudi dovolj prostora za zavarovalnični denar bilo; upravni organi ostanejo oni, kateri uže sedaj davčine zadeve vodijo in oskrbujejo itd. *) Kar bi v tem obziru več ali manj novih stroškov prizadejalo, so — tiskovine — v prvi vrsti davkarske bukvice, katere bi morale nekoliko večjo obliko imeti, kot sedanje in bile bi ob enem tudi zavarovalne bukvice; te morale biti bi praktično rubricirane tako, da bi prve rubrike veljale za davke, a zadnje pa za zavarovalnico v vseh obzirih. Po teh bukvicah morale bi se tudi vse druge davčine tiskovine primerno vrediti, kakor tudi izplačevalne pôle (Ausgab-Zahlungsbögen) stalnih plač vsakovrstnih uradnikov, profesorjev in ljudskih učiteljev, katere bi poleg drugih navadnih rubrik tudi one gledé zavarovanja obsegale. Na ta način bi se prihranilo na posebnih (zavarovalnih) tiskovinah.

Posebnih uradnikov, oziroma posebnega opravištva za splošno državno zavarovalnico bi potreba ne bilo, ker bi v ta namen dosedanje osebe davkarij in finančnih uradov popolno zadostovalo, kateremu bi se le delo gledé vpisovanja in računov za nekoliko rubrik pomnožilo, kar bi pa gotovo prav proti mali nagradi — radi izvrševali. Gotovo se pa med tem objemem tudi prav veliko takih gospodov v državi nahaja, kateri so prave ljubezni do državljanih davkoplačevalcev presunjeni, in bi zavarovalnična opravila tudi brez vsakoršne posebne nagrade z veseljem izvrševali!

Kar zadeva povišek davkov, bi le tisti nekoliko soldov v svoje zagotovilo več plačevati morali, kateri dosedaj nikjer še zavarovani niso; a onim pa, kateri so uže sedaj pri privatnih zavodih v kakoršnem koli obziru zavarovani, bi se davki, oziroma zavarovalnina — gotovo za precejšnjo število procentov znižali, — a pomagano bilo bi pa vsakemu zavarovancu, kojega bi kaka po ognji (proti ognju moral bi vsakdo zavarovan biti) ali pa drugih elementarnih silah prizadeta nesreča zadela. (Razen ognja zavarovati se, bilo naj bi vsakemu na prosto voljo dano.)

Kar zadeva cenitev poslopij in drugih ognju podvrženih reči, izvršila bi se v vsakem davčnem okraju v sodelovanju enega davkarskega uradnika z županstvi in domačimi zapriseženimi cenilnimi možmi z malimi stroški, kar bi nadomestovalo posebno cenilno komisijo. Se ve da, ko bi se te cenitve tako izvrševale, kot se izvršujejo v cenitve zemljišč, stale bi ogromnih stroškov, kar bilo bi pa nepraktično in tudi popolno nepotrebno. **)

*) Uže sedaj nekateri c. k. davkarji agentstvo privatnih zavarovalnic opravljajo. Pis

**) Splošna zavarovalnica bi tudi lože skrbela posameznim občinam za potrebno gasilno orodje in ustanovitev požarnogasilnih društev, kot je to privatnim zavodom mogoče. Pis.

Tako bi se po mojih plitvih in slabih nazorih dala splošna državna zavarovalnica z najmanjšimi stroški oživiti in v krepki stan pripraviti. Slednjič le še tukaj javno prosim, da naj se še kak drug učen in več gospod gledé te prekornostne naprave oglasi, osobito p. n. gosp. Luka Robič, deželni poslanec, kateremu so posebno vse davkarske razmere in uprava temeljito znane. Naj bi pač ta, za blagor slovenskega ljudstva vseskozi gorko vneti patrijot tudi v tej važni zadevi hotel svojo praktično besedo reči in v prosep prekornostne naprave svojo betvico žrtovati!

Na Premu 17. septembra 1879.

Matija Rant, narodni učitelj.

Starozgodovinske stvari.

Špitališki tabor

in še kaj družega.

V prvih desetletjih 13. stoletja sozidal je mejni grof Istre Henrik, grof Andechski iz Bavarske, sv. Antona špital na Pockesrukke (Bocksruck) slovenski Kozji hrbet, kateri se je menda do danes pod imenom „tabor“ ohranil. Bil je duhovna ustanova pod nedvomno meniškem oskrbovanjem, za vzdržanje tovarne poti, ki je iz Špitaliča čez hrib v savinsko dolino vodila ter za sprejemo in postrežbo revnih popotnikov, ki so se te poti posluževali.

Ta špital je bil pozneje po oglejskem opatu Andeksu samostanu Viktrinjemu podarjen. O tem sem uže več listin nabral; zadnja letnica je 1306—8 v Oroženu (Oberburg), katero sem našel o tem gradu, ali kakor ljudstvo pravi, „grajščini“.*)

Jako me je razveselilo, ko sem čital, da se sedaj „tabor“ zove. To kaže, da se je v 15. stoletji iz razvalin (od 1471 po turškem razdjanji) v tabor predelal. Ime, etimologijo in zgodovino tega grada „sv. Antona špital“ pa nam hrani sedanja fara „Špitalič“. Kdor pa hoče natančneje o tem kaj izvedeti, naj čita profesor Tangl-a „die Freien von Suneck“ 1861., ali pa „Mitth. für Steiermark“ istega leta itd.; tudi Valvazor pripoveduje veliko o tem špitalu ali grajščini.

Kar se Valvazorja tiče, rekel sem uže v 15. listu „Novic“, da je bil velik poštenjak, a kritik pa ni bil, tudi topografičen preiskatelj zgodovine ne; opozoriti pa si štejem v dolžnost one, kateri samo njega kot avtorja za preiskave v rokah imajo, da naj vire pogledajo, iz katerih je prepisaval. On sam je bil pošten zgodovinar; kar je iz listin pripovedoval, katere je on videl, to je gotovo, k večjemu kakova nedolžna pomota ali tudi tiskaren pogrešek; vse drugače pa je z Aventinom, Lacijem, Megiserjem, Schönlebnom itd. Ti možje so zgodovinarili in pa romancovali, včasih pa prav grobe laži svojim lahkovernim čitateljem nesramno natvezavali.

Najprej pogledjmo mesto Kranj v Valvazorju; tam so vsi sodelavali, a vendar kdor si upa najmanjši dokaz za resnico navesti, da je res bil kdaj tam „Sitz der Markgrafen von oder zu Krainburg“, dobí naslov „preučenjaka“, pač pa je bil Kamnik prestolno mesto mejnih grofov Istre, ker okoli leta 1090—1110 prišla je rodovina Andeks na Kranjsko, okoli leta 1144 pa po dedšini v posestvo Kamnika; leta 1173 je postal Bertold III. mejni grof Istre, a ne „krainburžki“ „krajn-

*) Rimskih starin ali gradov ljudstvo nikdar „grad“, „grajščina“ ne poimenuje, ampak „gradišče“; če pa ni ta tabor v dotični legi na Kozjem hrbtu ali vsaj blizu tovarne poti, potem pa bo stari grad „Taller-jev“.

ski“, kakor se bere v letopisu Matice 1870. l. tako-le: „Vse, kar je tam pisano pred letnico 1226., se ne tiče zgodovnice mesta Kranja. Pod l. 854. mi je čisto tuje, da je Mossburg v „Cragno“, tedaj v „krajnska dežela“ prestavljen. Od kod je dr. Klun svoje Goričane zvedel, to tudi je on sabo v grob vzel.

Po takem so leta 1173. Andeksi mejni grofje Istre postali, ki se je razprostirala daleč doli v poznejo vindiško marko, katero še l. 1229. zapazimo, da je zapadala Cirknico, Kočevje, Črnomelj in Metliko, od Cerknice, Loža pa se v Istro raztezala, izvzemši Notranjsko, kjer so oglejski opati gospodarili.

Od zdaj postala je Krajnska in Istra Andeksom druga domovina; nosili so naslov „marchio Istriae“ in imeli več ministerialnih gradov po Gorenjskem in Dolenjskem. Šarfenbergi, katerih rodovinski grad iz škofije Speier izpeljujem, ker je bil leta 1067. en Henrik Šarfenberg od ondot v prvo kanonik v Goslarju in tega leta za speierskega škofa postuliran, bili so ministeriali Andeksov, katerim je Schönleben tako znamenito starodavnost „naredil“, da se še nevesčak čudi, samo to ni prav od njega, da je listine in dokaze v grob vzel, ker drug jih tako ni nikdar videl in ne znal za nje, ko on sam.

Kamnik je bil njih „forum Steun“ in Karnek njih „castrum Stain“, toraj je bila tukaj njih stolica, kedar so na Krajnskem prebivali, ker „in seiner Burg Stain“ je pač določno izraženo, da pomeni stolico, k tem so dokazi druge tukaj zgotovljene listine po ondi se nahajočih Andeksih. Ko so leta 1248. Andeksi izmrli, postal je lastnina Ulrika, kor. vojvoda po njegovi soprogi Neži III. Andeški, katera ga je podedovala.

Rodovina Andeksov je za Kranjsko jako znamenita in odločilna v zgodovini. Kolikor se mi je posrečilo zasledovati njih gospodstvo in sorodstvo v Krajnski, kaže se, da bo naša zgodovina enkrat drugačen obraz dobila, mnogo spremenjen.

Za one, ki se hočejo s krajevno zgodovino pečati, podajam tu nekatere opazke, kaj se pod to ali uno besedo razumi. „Tabor“ izvira iz časov Turkov, včasih tudi na rimskih razvalinah; „gomile“, „raka“ = „Heidengräber“; „cesta“ kaže na staro cesto; „Gradišče“ = rimski ali predrimski grad; „Starigrad“ = grad iz srednjega veka; „v zidovji“, „v zideh“ = rimsko; „ajdna“, „ajdovski zid“, „grad“ = prazgodovinsko; „groblje“, „grublje“, vkup padeno zidovje, Steinhäufen, Mauerwerk aus der Römerzeit, isto tako „ruše“, „rušovlje“; „krtina“ kaže na gomile; „mir“, „mirje“, „mirke“, „mirišče“ = altes Gemäuer; „ognjišče“ = Feuer-Wohnstätte der alten Völker; „Posovca“, „Šutna“ = verschüttetes Gemäuer; „Pristava“ = Meierei der mittelalterlichen Schlösser; „Razdrto“ = zerstörter Ort oder Gemäuer; „Stari trg“, mesto, če ni zdaj več, kaže na nekdanjost, na priliko forum Gatenwerde = Hrvaški brod; „Straža“ = Hochwarte, včasih prave šance, na priliko pri črnovškem mostu, iz prazgodovinske dōbe ali iz časov Turkov; „Šance“, turške rimske, ali zid; „turn“ pod- nad- = sredoveški gradič; „trnava“, „drnovo“, Festung, Dornstätte na starem zidovji; pravljice od Wallburge ali Nothburge hranijo v besedi pomen; „mostek“ se nahaja pri stavbah na koleh, na močvirji, „klošter, pod- ali nadklošter“, „menišeje, meniška vas“ (kaže, kaj da je nekdanj tu bilo); „ostrožno brdo“ = tabor; „mauta“, „Col“, vsakemu lahko razumljivo, „cvingar“ = zabranba; „cerkvišče“ = pokopališče okoli cerkve ali kraj nekdanje cerkve, „Križišče“ se nahaja na vzvišenih gomilah kot „Sonnengottkultusstätte“, preval, razval, „Poganeke“, „Poganeče“ od pogan = Heide itd. in še več enakega. Veselilo bi me, ko bi se več-

krat kdo oglašil in popisal svoj kraj, samo to bi svetoval, da naj se naslov dá, kaj je obsežek, ker vsak one kraje prebere, kateri ga zanimajo, druge pa redkokrat.

Kaj pa stari gradovi iz srednjega veka? Listine kažejo ogromno gradivo in vendar ga ni nikogar, da bi jih javnosti podal, to je, popisal kraj, velikost, dolgost itd., če je še vidljivo zidovje ali ne, pravljice, ime bližnjih krajev, v kateri fari se nahajajo itd.

Konečno omenjam na popis iz Motnika v zadnjem listu „Novic“, da oni rimski kamen je bil v gornjem Motniku pri eni hiši, in namreč „nagrobni kamen“, toda ne v Motniku izkopan, je li še tam ali kje da je zdaj, to pa mi ni znano.

France Šumi.

Politične stvari.

Národne zahteve Slovencev.

Pričetek novega državnega zbora se dozdeva „Novicam“ pravi moment, da tudi one v besedo sežejo o tistih zahtevah, katere dandanes zvonec nosijo v časnikih naših. Skušali bomo se držati tiste meje, ki je zaznamovana z napisom: „est modus in rebus“, to je, kaj mora in kaj more biti uže dandanes.

Poleg presilnih davkovskih bremen, ki tarejo ljudstva, boli Slovence najbolj to, da v kljub 31letnemu oglašanju in v kljub jasnim postavam ne vživamo narodnih pravic in ravnopravnosti z drugimi avstrijskimi narodi.

Pravi moment je tedaj zdaj, ko imamo nov državni zbor z večino pravičnih mož in pa novo ministerstvo pred seboj, na katero se zaupljivo oziramo, da se Slovenci oglašijo za to, kar jim gré. Za vse, kar je naše in se nam mora dati, stojijo „Novice“ nepremakljivo danes na tistem stališču, kakor so stale preteklih 30 let, al ločiti morajo to, kar je nemudoma mogoče od tega, kar se uže jutri izpeljati ne more. „Tirjaj prav veliko, da vsaj nekaj dobiš“, to je sicer navaden pregovor, al naš vzor to ni, ki v poštev jemljemo današnje finančne in duševne razmere.

O národnih zadevah je Slovencev glavna bolečina ta, da nimamo tega, kar nam člen 19. osnovnih državljskih postav od 21. decembra 1867. zagotavlja. Stavimo si pred oči ta člen, ki se od besede do besede tako-le glasi:

Vsa narodna plemena v državi so enakopravna, in vsako pleme ima nepovredljivo pravico, svojo narodnost in svoj jezik čuvati in gojiti.

Enakopravnost vseh deželskih jezikov v šoli, v uradu in javnem življenji priznava se od strani države.

V deželah, v katerih stanuje več narodnih plemen, naj bodo javna učilišča napravljena tako, da se vsakemu teh plemen dadó potrebni pomočki za izomiko v svojem jeziku, a da ne bode nikomur sile naučiti se katerega drugega deželnega jezika.

Postava ta, od Nj. veličanstva cesarja potrjena, zagotavlja vsem narodom, tedaj tudi slovenskemu narodu, izrečno enake pravice. Postava ta priznava, da ima v slovenskih deželah v šolah, v pisarnicah uradnij, in v javnem življenji slovenski jezik enako pravico, kakor v nemških deželah nemški, v laških laški itd. kjer pa je več narodnih plemen v eni deželi, naj se vsakemu dá prilika izuriti se v svojem jeziku, a drugega učiti se, naj se nihče ne sili. Lepše in pravičnejše postave menda ne moremo si želeli!

Al ta lepa postava ostala je blizo cela le na papirji, to je v principu je bila izrečena, v dejanji ni se vršila, in zakaj ne? — zato, ker se člen 19. „osnovnih državljskih pravic“ prišteva tistim določbam,